

EMIL CONDURACHI ȘI ARHEOLOGIA CREȘTINĂ

Ion Barnea

Emil Condurachi și-a început activitatea de publicații în domeniul științific încă pe când era student, cu un studiu de istorie medievală, intitulat *Juzii și judeciile moldovenești*, publicat în *Cercetări istorice*, 5-7, 1929-1931, p. 304-316. Studiul fusese scris la sugestia lui Ilie Minea, profesorul lui la Facultatea de istorie a Universității din Iași, care l-a obligat pe studentul său să-l rescrie de șapte ori, după cum mărturisea tânărul autor, până ce profesorul să se declare mulțumit de forma la care a ajuns. Rezultatul a fost, adăuga Emil Condurachi, că, după apariția articolului, Nicolae Iorga l-a semnalat într-o notiță critică, ceea ce a reprezentat o răsplată, depășind cu mult osteneala cheltuită cu scrisul și rescrisul articolului¹.

După absolvirea Facultății de litere și filozofie (1932), Emil Condurachi a fost numit asistent al profesorului Oreste Tafrali, la catedra de Arheologie clasică și istorie antică a Universității din Iași și, în anii imediat următori, a elaborat câteva studii de arheologie creștină, care au fost publicate în revista întemeiată de O. Tafrali, *Arta și Arheologia*. Primele dintre aceste studii au fost tipărite în limba franceză, pe care autorul o cunoștea destul de bine².

Primul studiu poartă numele *Le mitatorion. Notes d'archéologie chrétienne*³. Bazându-se pe texte din lucrarea *Despre ceremoniile curții bizantine* a împăratului Constantin Porfirogenetul (913-959), tânărul autor arată că încăperea cunoscută sub numele de *mitatorion* (*mutatorion*), în care împăratul și marii demnitari bizantini își schimbau îmbrăcămintea laică, înainte de a intra în

biserică, se afla la intrarea acesteia, de o parte sau de alta a narthexului sau a exonarthexului, când acesta de pe urmă exista.

Al doilea studiu în ordine cronologică se intitulează: *Elements syriens dans l'architecture chrétienne d'Illyrie*. El a fost redactat de Emil Condurachi pe când, la recomandarea lui Tafrali, se afla ca bursier la școala Română de la Roma (Accademia di Romania). Studiul a fost prezentat sub formă de comunicare la al V-lea Congres internațional de studii bizantine din 1936, de la Roma, fiind publicat în actele congresului⁴. În cuprinsul lui sunt prezentate diferite bazilici creștine din Illyricum, printre care și bazilica de marmură și bazilica cu transept de la Tropaeum Traiani (Adamclisi, jud. Constanța), la care se întâlnesc unele din particularitățile bazilicilor siriene: 1. absența atrilului; 2. cele două turnuri ce se înălțau în colțurile de vest ale fațadei bazilicii; 3. cele două încăperi cunoscute sub numele de *prothesis* și *diaconicon*, ce flancau absida altarului bazilicii, fără să comunice cu ea, ci numai cu navele laterale și 4. galeria exterioară cu coloane de pe latura de sud a bazilicii, prin care se pătrundea înăuntru, pe una sau mai multe intrări laterale.

Câțiva ani mai târziu subsemnatul prezenta la Institutul de studii și cercetări balcanice din București, comunicarea de arheologie creștină: *Chapiteaux à protomés de la Scythie Mineure*, de față fiind în primul rând Victor Papacostea, directorul Institutului și Emil Condurachi. În textul comunicării stăruiam asupra relațiilor strânse dintre provincia Scythia Minor și diferite centre din Imperiul Bizantin, unde apăruseră astfel de

¹ Kopy Kycyku *Pater* (Emil Condurachi) București 1995, p. 16.

² *Ibidem*, p. 16-17.

³ *Arta și arheologia*, p. 9-10, 1935, p. 33-35.

⁴ *Atti del V Congresso Internazionale degli studi bizantini*, Roma, 22-26 sett, 1937, p. 78-86.

monumente. La discuții, Emil Condurachi a susținut că în cazul de față este vorba de o influență vădit siriană, nu bizantină. Fără a contesta astfel de influențe și originea orientală mai îndepărtată a reprezentării protomelor de berbeci, precum și prezența la Tomis și Callatis a câte unui "sirian" menționat de inscripții din perioada respectivă de timp, se pare că și în cazul de față trebuie acordată prioritate legăturilor dintre Scythia Minor și Constantinopol⁵.

Un alt studiu redactat de Emil Condurachi la Școala Română din Roma are titlul *La Madonna col Bambino. Imagini iconografiche*⁶. Examinând cele mai vechi reprezentări ale Maicii Domnului cu Iisus copil, autorul ajunge la concluzia că ele își au originea în reprezentarea zeiței egiptene Isis alăptând pe micul Horus.

În același timp, Emil Condurachi contestă pe bună dreptate caracterul a două basoreliefuri găsite într-un mormânt de la Tomis și considerate creștine de unii specialiști (D.M. Teodorescu și R. Netzhammer)⁷.

Cel mai vast și mai important studiu de arheologie creștină al lui Emil Condurachi, care a constituit și teza lui de doctorat la Universitatea din Iași (1938), îl constituie lucrarea *Monumenti cristiani nell' Illyrico*, publicată în *Ephemeris Dacoromana*, IX, 1940, 118 p. Pe baza inscripțiilor și a monumentelor creștine cunoscute până atunci, autorul prezintă amănunțit situația creștinismului în Illyricum de la început până la sfârșitul secolului al VI-lea. În prima parte (p. 1-40) sunt reproduse cronologic și critic, pe provincii, inscripțiile creștine grecești și latine din Illyricum. În cea de-a doua parte (P. 40-114) sunt înfățișate pe categorii și comentate monumentele creștine sculpturale (p. 40-64), picturale (p. 64-73), arhitecturale (p. 73-111) și de artă minoră (p. 112-114) din Illyricum. Concluziile autorului (p. 114-

116) arată că monumentele creștine din Illyricum reflectă existența pe acest teritoriu a unei populații indigene, în cea mai mare parte romanizată, la care s-au adăugat în mare număr și elemente orientale din Asia Mică, Siria și Egipt, cu care Illyricum a întreținut legături.

După moartea lui O. Tafrali (nov. 1937) și după ce, tot la recomandarea lui, și-a făcut stagiul de membru al Școlii Române de la Paris (1938-1939), Emil Condurachi a părăsit Iașul, fiind numit prin concurs profesor de arheologie și numismatică la Școala Superioară de Arhive din București (1940-1947), urmând în continuare cariera strălucită de profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București, membru al Academiei Române, membru al altor academii și înalte instituții străine și în cele din urmă, secretar general al Asociației Internaționale de Studii Sud-Est Europene (1963-1987).

După plecarea de la Iași, activitatea de publicații a lui Emil Condurachi în domeniul arheologiei, istoriei și numismatiei antice a fost bogată și variată. În privința arheologiei creștine, ea s-a limitat la un singur studiu special: *Problema unor basilici creștine de la Histria și Callatis*, publicat în *Pontica* 4, 1971, p. 173-189. Aici autorul arată că basilica creștină din cartierul "Domus" de la Histria și cea de lângă latura de nord a cetății Callatis nu erau basilici de enorie, ci capele particulare în cadrul palatelor aristocratice în care se aflau.

În unele din publicațiile sale cu caracter general, în rapoartele de săpături arheologice de la Histria, unde Emil Condurachi era șef de șantier (1949-1970), în rapoarte la congrese și în diferite referate, sunt menționate și monumente sau alte descoperiri mai mici de arheologie paleocreștină și bizantină de pe teritoriul României.

⁵ Idem, *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*. Città del Vaticano 1977, p. 49-49, nr. 15 și p. 77-78

⁶ Em. Condurachi, *Arta și Arheologia*, XIII-XIV, 1937-1938, p. 17-22.

⁷ Idem. *Sur de bas-reliefs "chrétiens" de Tomis*, *ibidem*, p. 60-62.